

частина. Отримані дані показують, що учні не готові ініціювати проведення добродійних заходів. Найчастіше вони можуть долучитися до вже організованої акції чи заходу, але самому зініціювати добродійну дію – серед усіх респондентів такого бажання не виявив ніхто. Виходячи із результатів констатувального експерименту, можна припустити, що у старших підлітків переважають зовнішні, а не внутрішні моральні мотиви.

На нашу думку, низький рівень уявлень про милосердя і добродійність пов'язаний з недоліками виховної роботи серед учнівської молоді щодо формування в них милосердя, роз'яснення його сутності та практичних проявів, відсутністю досвіду організації добродійної діяльності в навчальних закладах та залучення до такої діяльності учнівської молоді.

Список використаної літератури

1. Анненков В. П. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді / В. П. Анненков. – К., 1999. – 138 с.
2. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи / В. О. Білоусова. – К., 1997. – 192 с.
3. Козляковський П. А. Загальна психологія : навч. посіб. : в 2 т. – 2-ге вид., доп. і переробл. / П. А. Козляковський. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. – 240 с.
4. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – Вінниця : Планер, 2009. – С. 468.

О. П. Третяк,
м. Київ

СУТНІСТЬ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито сутність поняття “ціннісне ставлення до людини”, визначено базові моральні цінності (людяність, гідність, толерантність, відповідальність, справедливість).

Ключові слова: базові моральні цінності, ціннісне ставлення до людини.

Інтерес до проблеми виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів виявився на тлі демократичних перетворень в Україні, зорієнтованості на гуманістичні цінності і гуманістичну мораль, згідно з якими людина визнається найвищою цінністю, що має право на реалізацію своїх сутнісних сил. Таке розуміння людини як мети, а не як засобу є підґрунтям ціннісного ставлення до неї. Особливо таке виховання актуальне у початковій ланці школи, коли, на основі засвоєних гуманістичних цінностей, формується ставлення дитини до себе та до інших людей.

Вивчення проблеми виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів передбачає визначення базового поняття дослідження.

З огляду на це інтерес для нашого дослідження становлять педагогічні погляди В. Білоусової, яка у ставленні до іншої людини виокремлювала гуманізм (визнання цінності іншої людини, цінності життя, дбайливість, захист) і антигуманізм (байдужість, нехтування, ненависть, мізантропія). “Якщо людина – мета, то визначальними у ставленні до неї є довіра, доброзичливість, повага,

толерантність. Якщо ж людина засіб, то її лише використовують, спустошують і відкидають як непотрібну річ” [1, с. 95]. Зокрема, вчена розглядала ціннісне ставлення до людини у контексті гуманізації відносин, культури людських відносин, де людина виступає одночасно суб’єктом і об’єктом, тобто ставлення до інших людей і до себе посідає стрижневе місце у характері кожної людини. Організація педагогічного процесу розглядається нею як цілісна динамічна сукупність суб’єкт-суб’єктних взаємодій педагога і школяра, дітей на основі гуманістичної моралі, діалогічної культури і співтворчості [1, с. 110].

Ідеї В. Білоусової набули розвою і підтвердження у дослідженнях В. Киричок, яка звернула увагу на зв’язок ціннісного ставлення до людини з потребами, мотивами, емоційними процесами і почуттями. Окрім того, ціннісне ставлення до людини виконує ряд функцій: регуляторну (регулює міжособистісні стосунки), оцінну (оцінювання з точки зору потреби, корисності, прийнятності), емоційну (сприяє вираженню почуттів, спонукає до рефлексії), діяльну (виявляється у конкретних вчинках і діях). На думку вченої, “ціннісне ставлення до іншої людини – основа гуманного ставлення, позитивно-активне діяльне міжособистісне взаємоставлення, що ґрунтується на повазі до людського життя, усвідомленні його недоторканості, визнанні його найвищою цінністю. Воно проявляється у постійному дотриманні гуманістичних принципів, норм і вимог у взаєминах з людьми, а також в альтруїстичному характері переживань і почуттів; визнанні потреб та інтересів іншої людини, її права на позитивне волевиявлення; орієнтації на позитивне в людях; здатності до морального вдосконалення; постійній спрямованості на іншу людину, повазі її гідності; доброзичливості, довірі, співчутті, співпереживанні, доброти, своєчасній допомозі, доброчесності й милосерді; переживанні глибокого задоволення від безкорисливого піклування про людей; терпимості й толерантності до інших моральних поглядів” [2, с. 991].

Російський педагог Н. Щуркова здійснила спробу осмислення ціннісного ставлення до іншої людини у практичній діяльності педагога. На її думку, поняття “Я” та “Інший” є взаємопов’язаними, а такі моральні якості, як чесність, порядність, вірність відображають ціннісне ставлення до людини і свідчать про визнання людської гідності. Виходячи з цього, Н. Щуркова радить педагогам донести до дітей, що “Інший” є нашим віддзеркаленням; пізнання себе відбувається також завдяки “Іншому”; ставлення до іншої людини виступає критерієм самооцінки; визнання власної свободи і свободи іншого тощо. Забезпечити таке виховання може “організація виховного процесу на основі колективно-продуманих і прийнятих всіма членами колективу норм і правил поведінки, у результаті чого формуються позитивні поведінкові традиції, тобто реалізується етична поведінка у ставленні до іншого “Я” [3, с. 80].

Ціннісне ставлення до людини визначається базовими гуманістичними цінностями, серед яких найважливішими є людяність, гідність, справедливість, толерантність, відповідальність, що відображають розмаїття людських взаємостосунків і ставлень.

Людяність є важливою моральною цінністю, яка визначає гуманне ставлення особистості до себе і до іншої людини. Людяність є мірою людського

в людині, її прагнення до гуманістичного ідеалу, усвідомлення свого буття з точки зору моральності, готовність послуговуватися моральними цінностями у власній поведінці, протистояння злу, аморальності і насиллю. Людяність не є даною від народження, а культивується особистістю самостійно у процесі життя через турботу про інших, співчуття, співрадість, любов до рідних, учителів, друзів, безкорисливу допомогу і розраду, що є особливо важливим у молодшому шкільному віці. Російський вчений О. Суворов у статті “Сенс життя” доводить, що необхідною умовою виховання людяності у дітей є самореалізація їхніх сутнісних сил, яка дає змогу у практичній діяльності не лише піднятися до моральних цінностей, інтеріоризувати їх, а й виробити власні цінності, тобто стати творцем самого себе, покращити довкілля тощо. Людяність визначає ставлення до іншої людини як до мети, а не як засобу.

Виховання ціннісного ставлення до людини неможливе без поваги її *гідності*. Гідність – особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності і моральної рівності серед людей; ставлення до людини, в якому визнається її безумовна цінність. Основні ознаки і прояви поваги до людини та її гідності – це: бажання виявляти повагу до людини, вимогливість у ставленні до себе та інших, емоційне переживання власної гідності, визнання прав кожної людини, уміння об’єктивно оцінювати себе (самокритичність) та інших, уміння проявляти повагу до інших людей та до себе, уміння відстоювати власну гідність моральними засобами, визнавати чужі заслуги. Але ми нерідко спостерігаємо, як дитині молодшого шкільного віку важко вирішувати конфлікти, не сперечаючись, без образ, гідно відстоювати свою позицію, визнавати свої помилки, протистояти приниженню власної гідності, захищати тих, хто цього потребує.

Справедливість характеризує людські стосунки і визначає певний порядок життя дитини в дитячому колективі, сім’ї, визнання її гідності тощо. Справедливість передбачає неупереджену, об’єктивну оцінку відповідних знань, умінь і навичок молодших школярів та відображає співвідношення між їхніми правами і обов’язками. Важливим виявом справедливості щодо молодших школярів є відсутність любимчиків у класів, рівні стосунки вчителя з усіма дітьми та доцільне й обґрунтоване використання стимулюючих методів (заохочення, похвала, зауваження, покарання тощо). В. Сухомлинський пояснював несправедливе ставлення до дітей педагогічним невіглаством самого вчителя, яке починається там, де “вчитель, не розуміючи духовного світу дитини, намагається перетворити дитячу беззахисність на клітку, куди він заганяє маленьку пташку, роблячи з неї те, що йому здається корисним і потрібним” [4, с. 617]. Справедливість у молодшому шкільному віці пов’язується з дотриманням правил поведінки, моральних норм, етикету, чесністю, правдивістю тощо.

Толерантність характеризується здібністю ставитися з терпінням до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки оточуючих. Толерантна людина завжди виявляє ціннісне ставлення до людини незалежно від її переконань, віросповідання, національної приналежності. “Складовими толерантності можна вважати такі особистісні моральні якості, як доброзичливість, повага, чуйність, тактовність, делікатність, великодушність

тощо. Ці якості пов'язані з емпатійністю людини її здатністю до співпереживання і співчуття” [5, с. 11]. Толерантність передбачає гуманне ставлення до людей з різним світоглядом і упереджує будь-які конфлікти між людьми. Толерантна людина завжди зважає на думки інших, не насміхається і не кривдить інших (представників інших етносів, релігій, людей з фізичними вадами тощо), є запорукою успішного самовираження і самореалізації особистості, що сприяє підняттю і перетворенню її на найвищу цінність.

Важливим показником ціннісного ставлення до людини виступає *відповідальність*, що характеризує ставлення до іншого, урахування його потреб, ставлення до обов'язків. У молодших школярів відповідальність виховується з опорою на їхній самостійний вибір, бажання брати на себе і виконувати обов'язки, додержувати даного слова. Бути відповідальним означає переживати власну значущість, усвідомлювати свою корисність для інших, можливість щось зробити для оточуючих, а також передбачати можливі наслідки своїх дій, у тому числі негативні. Молодші школярі своєю відповідальною поведінкою підкреслюють свою небайдужість до інших, повагу до вчителя, батьків, однолітків. Натомість, безвідповідальність це непродумані дії, які “здійснюються як-небудь, без урахування наслідків для себе та інших. Безвідповідальність завжди пов'язана з байдужістю та легковажністю чи надмірною самовпевненістю, а часто – і тим, і іншим” [6, с. 234]. Виховання ціннісного ставлення до людини передбачає відповідальне ставлення до себе та інших і є базовою цінністю.

Зазначені базові моральні цінності визначають ціннісне ставлення до людини, а також визначають основні напрями виховання молодших школярів.

Таким чином, аналіз педагогічної науки і практики дав змогу зробити висновок, що *ціннісне ставлення до людини у молодших школярів* – це уявлення, усвідомлення та визнання людини найвищою цінністю, що спонукає дітей до відповідних моральних вчинків та проявляється у повазі її гідності, людяності, справедливості, толерантності, відповідальності. Тоді як *вихованість ціннісного ставлення до людини у молодших школярів* є результатом цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення кола етичних знань, уявлень, переконань, які через моральні переживання і гуманістичні мотиви реалізуються у відповідних вчинках.

Список використаної літератури

1. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія / Валентина Олександрівна Білоусова – К. : ІЗМН, 1997. – 192 с.
2. Киричок В. А. Ціннісне ставлення / В. А. Киричок // Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 991.
3. Золотухина-Аболина Е. В. Современная этика : учебное пособие [для студентов вузов] / Елена Всеволодовна Золотухина-Аболина. – М. : ИКЦ “МарТ”, Ростов н/Д : Издательский центр “МарТ”, 2005. – 416 с.
4. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 403–637 с.
5. Виховання у школярів міжнаціональної толерантності / [Докукіна О. М., Журба К. О., Шкільна І. М.] // Класний керівник. – 2012. – № 3–4 (111–12). – С. 2–47.